

ОРЧИН ҮЕИЙН УЛС ТӨРИЙН ШИНЖЛЭХ УХААНЫ ЧУХАЛ АСУУДАЛ: АРДЧИЛЛЫН ЧАНАР

Б.ЭРДЭНЭДАЛАЙ

СЭЗДС-ийн багш, МУИС-ийн Улс төр судлалын тэнхимийн докторант

Түлхүүр үг: *Олон улсын улс төрийн шинжлэх ухааны холбоо, хурлууд, ардчиллын чанар, ардчиллын индексүүд*

ABSTRACT: *In this article has taken contemporary political science's important issue is quality of democracy. Last years scientist are noted and researched this issue. Because democracy has spread and taken root in many parts of the world in the past three decades. A crucial element in mapping, explaining and encouraging this growth in democracy has been the need for valid, meaningful and reliable ways to measure and assess democratic progress and the quality of democracy itself.*

Оршил

Улс төрийн шинжлэх ухааны салбаруудад өнөөдөр нэрд гарсан эрдэмтэд онолын болон эмпирик судалгаа шинжилгээний ажил эрхэлж, олон зуун мэргэжилтнүүдийг их дээд сургуулиуд бэлтгэж байна. Улс төрийн шинжлэх ухааны онол арга зүй, судалгааны арга хэрэгсэл нь нарийсан хөгжихийн зэрэгцээ улам бүр олон улсчлагдаж, мэргэших үйл явц эрчимжиж байгааг судлаачид тэмдэглэж байна.

Улс төрийн шинжлэх ухааныг судалдаг эрдэмтдийн холбоо харилцааг бэхжүүлэх, санал солилцох, хамтарсан төсөл хөтөлбөрүүд зохион байгуулах, уг шинжлэх ухааны судлах зүйл, судалгааны арга, арга зүйг хөгжүүлэхэд, мөн залуу судлаачдад судалгаа шинжилгээний ажлаа үргэлжлүүлэхэд туслалцаа үзүүлж тэтгэлэг олгодог гэх мэтээр Улс төрийн шинжлэх ухааны хөгжилд хамгийн чухал хувь нэмэр оруулж буй байгууллага бол Олон улсын улс төрийн шинжлэх ухааны холбоо юм.

Олон улсын улс төр судлаачдын тэргүүлэх байгууллага болох Олон улсын улс төрийн шинжлэх ухааны холбоо 1949 онд ЮНЕСКО-гийн ивээл дор Парист байгуулагдсаны ачаар улс төр судлалын хөгжлийг чанарын шинэ шатанд гаргаж, улмаар дэлхийн хамтын нийгэмлэгт хүлээн зөвшөөрөгдөж, дэмжигдсэн шинжлэх ухаан болж чадсан юм.

Тиймээс энэхүү өгүүллийн хүрээнд тус холбооны үйл ажиллагааны чиглэл, дүрэм, зорилго, бүтэц бүрэлдэхүүнийг судалсан. Хамгийн гол нь тус холбооноос гурван жил тутам зохион байгуулдаг Олон улсын улс төрийн шинжлэх ухааны холбооны сүүлийн Их хурлуудын сэдвүүд, хэлэлцсэн асуудлуудыг судлахад, улс төрийн шинжлэх ухааны хамгийн чухал асуудлуудын нэг бол ардчиллын чанарын тухай асуудал байв. Иймээс өгүүлэлдээ ардчиллын чанар, бэхжилтийн асуудалтай холбоотой бичигдсэн судалгааны материалууд, эрдэм шинжилгээний өгүүлэл зэргийг судлах, ялангуяа энэ асуудлаар дагнан судалгаа хийсэн гол гол төлөөлөгчдийн бүтээлийг судлах үндсэн дээр ардчиллын чанарын тухай ойлголт, улс орнуудад тогтоод буй ардчиллуудыг хэмжих, бэхжилтийг тодорхойлох хэмжүүрүүдийг судлахыг зорилоо.

Орчин үеийн Улс төрийн шинжлэх ухааны чухал асуудлууд

Дэлхийн хоёрдугаар дайны дараа Америкийн улс төрийн шинжлэх ухааны жишиг, зарчмуудыг европын хөрсөнд буулгах ажлууд хийгдэж, 1960-аад он гэхэд хуучин европын их сургуулиуд бүрэн сэргэж, олон тооны улс төрийн сургалт судалгааны төвүүд байгуулагдах болжээ. Энэ үеэс европын улс төр судлаачдын тоо байнга өсч 1980-аад оны дунд гэхэд европын улс төрийн шинжлэх ухааны эрдэмтдийн тоо 2500-аас давж, тэдний улс төрийн шинжлэх ухаанд оруулах хувь нэмэр улам бүр жинтэй болсоор байгаа нь илэрхий байна. Өнөөдрийн байдлаар Олон улсын улс төрийн шинжлэх ухааны холбооны 3700 гаруй гишүүд байна²⁸.

Олон улсын улс төрийн шинжлэх ухааны холбооны үндсэн дүрэмд тусгаснаар үндсэн зорилго нь үйл ажиллагааны дараах чиглэлээр дамжуулан дэлхий дахинд улс төрийн шинжлэх ухааны хөгжлийг хангах явдал юм. Үүнд:

- Бүс нутгийн ба үндэсний хэмжээний улс төрийн шинжлэх ухааны нийгэмлэг, холбооны хөгжил төлөвшлийг хангах
- Улс төрийн шинжлэх ухаанд гарсан амжилт ололтын тухай мэдээллийг түгээхэд туслах
- Улс төр судлаач эрдэмтдийн харилцааг өргөжүүлэхийн тулд улс төр судлалын “дугуй ширээ”-ний маргаан мэтгэлцээн явуулах буюу Олон улсын улс төрийн шинжлэх ухааны холбооны Дэлхийн конгрессыг зохион байгуулах
- Олон улсын улс төрийн шинжлэх ухааны холбооны гишүүдэд зориулан улс төр судлалын ном зохиол, шинжлэх ухааны сэтгүүл, албан ёсны мэдээ мэдээлэл хэвлэн нийтлэх
- Улс төрийн шинжлэх ухааны олон улсын хамтарсан судалгаа явуулах зэрэгт үндсэн зорилго оршино.

Олон улсын улс төрийн шинжлэх ухааны холбооны эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажлыг зохион байгуулахад улс төрийн шинжлэх ухааны тулгамдсан асуудлаарх олон улсын судалгааны байнгын хороо чухал үүрэг гүйцэтгэдэг. Хороо бүр Дэлхийн конгрессын салбаруудад зориулсан зохих баримт материалыг бэлтгэх, конгрессын завсарт дор хаяж нэг удаа “дугуй ширээ”-ний буюу олон улсын бага хурал зохион байгуулах үүрэгтэй. Өнөөдрийн байдлаар нийт 52 судалгааны байнгын хороо²⁹ ажиллаж байна.

Олон улсын улс төрийн шинжлэх ухааны холбооны үйл ажиллагаанд гурван жилд нэг удаа хуралдах Дэлхийн конгресс буюу Их хурал чухал үүрэгтэй. Дэлхийн конгресс улс төрийн шинжлэх ухааны зангилаа асуудлуудыг авч хэлэлцдэг. ОУУТШУ-ны холбооны хурлуудын хэлэлцсэн асуудлын ерөнхий сэдвүүд нь тухайн цаг үетэйгээ их холбоотойгоор дэвшигддэг байна. Сүүлийн хэдэн удаагийн хурлуудыг ажиглахад улс төр судлаачид эрдэмтдийн тавьж буй илтгэлүүд нь ардчиллын хэрэгжих хэлбэр, механизмууд төгөлдөржин тодорхой болж, ардчиллын замаар хөгжиж буй олон улс оронд ардчилал, ардчилсан засаглалынхаа байдалд үнэлгээ өгч, түүний хүрсэн түвшин, чанарыг тодорхойлоход гол анхаарлаа хандуулж байна.

1970-аад оноос нийгмийн шинжлэх ухааны эрдэмтэд тодорхой нэг асуудлыг дагнан судлах, эсвэл улсуудыг харьцуулан судлахдаа эмпирик судалгаануудыг ихээр хийж эхэлсэн. Үүнээс эхлэлтэйгээр тухайн улс орнуудад ардчилал хэрхэн бэхжиж байгааг гаргах, мөн ардчиллын чанарыг хэмжих гол шалгуур болох сонгууль судлал эрчимтэй хөгжиж 1990-ээд оноос Европын сонгууль судлалын нийгэмлэгээс Европын холбооны гишүүн улсуудын төлөөллийн судалгааг гаргадаг Евробарометрын судалгааг

²⁸ Ё.Довчин. “Улс төрийн шинжлэх ухаан: зохион байгуулалт, онол, арга зүй”. МУИС. Политологи сэтгүүл. УБ.,2011. №348 (61). 5 дахь тал

²⁹ www.ipso.org

гаргаж ирсэн. Энэхүү судалгаагаар гол нь Европын холбооны гишүүн улсуудад ардчилал амжилттай хэрэгжиж байгаа эсэх, ардчиллын гол үнэт зүйлсийн талаарх үнэлэмжид өөрчлөлт гарч байгаа эсэх гэх мэт чухал асуудлуудыг авч үздэг. Евробарометрийн судалгаа удалгүй араасаа дэлхийн өнцөг булан бүрийг хамарч Латин Америкийн улсуудын Латинбарометр, Африкийн улсуудыг хамарч Афробарометр, Зүүн, Зүүн Өмнөд, Өмнөд, Төв Азийн улсуудыг хамарсан Азийнбарометр, Арабын улсуудыг хамарсан Арабын барометруудыг гаргаж ирсэн³⁰ байна.

Ардчилал судлаачид өмнө нь ардчиллын онолын судалгааны асуудалд анхаарлаа хандуулж байсан бол сүүлийн үед эмпирик талын судалгаануудад анхаарлаа хандуулцгааж байгаа нь харагдаж байна. Үүнд: Ванханены ардчилах үйл явцын индекс, Катрайтын улс төрийн хөгжлийн индекс, Нейбауэрын ардчилсан үйл ажиллагааны индекс, Гаррын институциональ ардчиллын индекс, Боллены улс төрийн ардчиллын индекс, Фрийдом хаусын эрх чөлөөний индекс, Кауфманны оролцоо ба хариуцлагын индекс, Хуулийг дээдлэх байдлын индекс, Бертелсманны трансформацийн индекс гэх мэт олон хэмжилтүүд хийгдсэн. Дээрх барометрууд болон индексүүдийн үзүүлэлтүүдээс харахад ардчилал тийм ч их бэхжиж байгаа нь ажиглагдахгүй байна³¹.

Японы Фукуока хотод 2006 онд болсон Олон улсын улс төрийн шинжлэх ухааны холбооны XX их хурал “Ардчилал хэрэгжиж байна уу?” хэмээх сэдвийн дор ардчилагдах үйл явц, ард иргэд өөрийн биеэр болон өөрсдийн төлөөлөгчөөрөө дамжуулан улс төрийн бодлогыг боловсруулах үйл явцад хэрхэн оролцож байна вэ? гэсэн асуудлыг онцлон авч үзсэн.

Ардчилал улс төрийн систем болохын хувьд урьд өмнөхөөсөө илүү түгээмэл болж байгаа бөгөөд энэ нь хуучин ардчилсан орнуудад уламжлагдан тархаж байна. Шинээр ардчилагдсан орнууд ардчиллын үндсийг шинэ бордоо ашиглан суулгахдаа сорилт бэрхшээлтэй тулгараад байна. Ардчилал өнөөдөр хэрхэн ажиллаж байгааг тодруулах нь энэ хурлын тавьсан зорилт байв. Ардчиллыг яаж дэмжиж, сайжруулах вэ?, Юу нь сайн ажиллаж байна вэ?, Ардчилал судлаач эрдэмтэд, шийдвэр гаргагчид, олон түмний анхаарлыг татсан ямар зүйл байна вэ? зэрэг асуудлууд XX их хурал дээр хурцаар тавигдсан³².

Дэлхийн бүх орон, бүх шатан дахь улс төрийн харилцаанд гарсан гол тулгуур өөрчлөлт болон хөгжлүүд нь ардчиллын талаар дахин нэг сайтар бодож үзэхэд хүргэсэн.

Төлөөллийн бөгөөд хариуцлагатай засгийг бий болгохын төлөө ямагт тэмүүлж байдагт ардчиллын үнэ цэнэ оршино³³. Гэтэл өнөөдөр олон хүмүүс төлөөллийн ардчилал хямралд орсон мөн олон нийтийн байгууллагуудад итгэх итгэл алдарсан гэж үзэж байна. Улс төрд итгэх олон нийтийн итгэл алдрахад нөлөөлсөн олон хүчин зүйлүүд байна. Тэдгээрт улс төрийн өрсөлдөөний үргэлж өсөн нэмэгддэг зардлууд, шийдвэр гаргахад оролцох, оролцооны асуудал засгийн газрын төвлөрөл, улс төрийн лидерүүд ард түмнээсээ холдож байгаа зэрэг олон асуудлууд хурцаар тавигдсаар байгаа.

Өнөөдөр ашиг сонирхлын илэрхийлэл өөрийнхөө хүрээнээс илүү гарсан ба бусад иргэний нийгмийн байгууллагууд шийдвэр гаргах үйл явцад хагас нөлөөлсөн байдалтай оршиж байна. Олон нийтийн удирдлага нь ардчилсан шийдвэрүүдийг хэрэгжүүлэхэд чухал байдаг ба бүхий л ардчилсан үйл ажиллагаа нь хүнд суртлын асуудалтай

³⁰ Max Kaase. “Democracy and Political Action”. International Political Science Review. 2010. 31 (5). p.543-544

³¹ Ц.Ганболд. “Ардчиллын хөгжил ба Монголын улс төр”. МУИС. Политологи сэтгүүл. УБ.,2009. №297 (50). 113 дахь тал

³² Ц.Ганболд. “Олон улсын улс төрийн шинжлэх ухааны холбооны Дэлхийн XX их хурал”. МУИС. Политологи сэтгүүл. УБ.,2007. №281 (40). 177 дахь тал

³³ Др.Найжель Ашфорд. Чөлөөт нийгмийн үндсэн зарчмууд. УБ.,2007. 22 дахь тал

холбогдож байна. Ийм нөхцөлд иргэний нийгэм нь бодлого боловсруулах үйл явцад аль түвшин хүртэл оролцдог вэ?, Ямар боломж арга зам байна вэ? гэх мэтчилэн ардчилалтай холбоотой маш олон асуулт гарч болох ба ОУУТШУ-ны холбооны ХХ их хурал дараах гол дэд сэдвүүдэд анхаарлаа хандуулсан байна³⁴. Үүнд:

1. Ардчиллын хямрал ба чадамж, үндэсний болон олон улсын хэтийн төлөв
2. Ардчилал ба дэлхийн шинэ дэг журам
3. Байгууллагын хууль ёс, сонирхлын төлөөлөл ба ардчилсан үйл явц
4. Иргэдийн оролцоо, үнэлэмж
5. Төрийн бодлого, хүнд суртал болон ардчиллын чанар
6. Сайн ардчиллын онол, мэдлэг зэрэг болно.

ОУУТШУ-ны сүүлийн ХХI их хурал 2009 оны 6-р сарын 12-оос 16-ний өдрүүдэд Чили улсын Сантиэго хотод болсон. Уг хурал дээр тус холбооны ерөнхийлөгч профессор Л.Морлино ардчиллын чанар олон орны судлаачдын хамгийн их анхаарал татсан асуудал болсныг онцлон сануулсан. Ардчиллын чанарыг юуны өмнө улс төрийн оролцоо, улс төрийн өрсөлдөөн илтгэдэг.

2012 оны 7-р сард Мадрид хотод болох ОУУТШУ-ы ХХII их хурлын үеэр хэлэлцэгдэх материалыг хүлээн авч буй салбар хорооны эрдэмтэд болох Фернандо Валеспин, Елена Гарсиа нарын үзэж байгаагаар³⁵, өдөр ирэх тусам өөрлөгдөж буй дэлхий дээрх улс төрийн шинжлэх ухааныг дахин харах нь зүйтэй. Ингэхдээ тус хуралд хэлэлцүүлэхээр ирүүлж буй илтгэлүүддээ улс төрийн шинжлэх ухааны олон янзын үзэл баримтлал, эмпирик судалгаануудыг тусгахаас гадна ардчиллын чанарын хэмжилтийн асуудлуудыг авч үзэх нь сүүлийн үед их чухал болж байна гэж үзэж байна.

Ардчиллын чанарын талаар дорвитой судалгаа хийсэн эрдэмтэд бол Л.Диамонд болон Л.Морлино нар юм. Сүүлийн үед улс төрийн шинжлэх ухааны судлах ёстой чухал асуудлуудын нэг болсон ардчиллын чанарын асуудлаар судалгаа хийж байгаа эрдэмтэд Л.Диамонд болон Л.Морлино нарын хамтран 2005 онд гаргасан “Ардчиллын чанарыг тодорхойлох нь” бүтээлийг судалгааныхаа гол эх сурвалжаа болгон ашиглаж байна. Мөн Германы Берн болон Цюрихийн их сургуулийн профессор Марк Буэлман ардчиллын чанарын асуудлаар судалгааны ажлуудыг хийж байна.

Орчин үед нийгмийн ухааны эрдэмтэд, улс төрчид, идэвхтнүүд, тусламжийн агентуудад ардчиллын чанарын асуудал, ялангуяа түүнийг хэрхэн хөгжүүлэх вэ гэсэн асуулт тавигдсаар байна. Энэхүү онолын шинэ урсгал, арга, арга зүйн шинэчлэл, эмпирик судалгаа нь дараах гурван ойлголтуудаас үүдэн гардаг. Үүнд:

1. ардчиллыг цааш гүнзгийрүүлэх нь ёс суртахууны хувьд сайн үйл, магадгүй зайлшгүй хийх зүйл юм.
2. хэрвээ ардчилал нь өргөн цар хүрээтэй бөгөөд урт хугацаанд үргэлжлэх хууль ёсыг бий болгохыг эрмэлзэж байвал ардчиллын чанарыг сайжруулах шинэчлэл хийх нь их чухал юм.
3. хэрвээ олон нийтийн сэтгэл хангалуун бус байдал, бодит үнэний тухай гайхшрал зэрэг хуримтлагдсан асуудлуудаа шийдвэрлэхийг хүсч байгаа тохиолдолд урт удаан хугацаанд оршин тогтнож буй ардчиллуудад ч шинэчлэл хэрэгтэй.

Хууль дээдлэх ёс, хариуцлагын босоо тогтолцоо, хариуцлагын хэвтээ тогтолцоо, хариу өгөх үүрэг, эрх чөлөө, тэгш эрх, оролцоо, өрсөлдөөн гэсэн ардчиллын чанарын найман хэмжүүр³⁶-ийг судлаач Л.Диамонд болон Л.Морлино нар авч үзжээ. Мөн Германы Берн болон Цюрихийн их сургуулийн профессор Марк Буэлман 1990-2007

³⁴ Ц.Ганболд, “Олон улсын улс төрийн шинжлэх ухааны холбооны Дэлхийн ХХ их хурал”. МУИС. Политологи сэтгүүл. УБ.,2007. №281 (40). 178-179 дэх тал

³⁵ Fernando Vallespin, Elena Garcia. Rethinking Political Science for a Changing World. www.ipsa.org

³⁶ Larry Diamond, Leonardo Morlino. Assessing the Quality of Democracy. The John Hopkins University Press., 2005. p.10

оны хоорондох засгийн газруудаас 50 ардчилсан засгийн газрыг сонгон авч ардчиллын чанар, бэхжилтийг гаргаж ирэх дараах шалгууруудыг ашиглан харьцуулсан судалгаа хийсэн байна. Тэрээр ардчиллын чанарыг судлахдаа эрх чөлөө, эрх тэгш байдал, хяналт, хувь хүний бие даасан байдал, хууль дээдлэх ёс, төрийн хүрээ, өрсөлдөөн, харилцан шахалт, засгийн газрын чадамж, ил тод нээлттэй байдал, оролцоо, төлөөлөл³⁷ зэрэг нийт 12 шалгуурыг авч үзсэн байна.

Ардчилал, Сонгуульд Туслах Олон Улсын Хүрээлэн (IDEA)-ээс 2008 онд “Ардчиллын чанарыг тодорхойлох нь” судалгааг явуулсан бөгөөд уг судалгаандаа ардчилал аль хэдийн тогтоод хэвшсэн улсууд (Итали, Кени, Австрали) болон ардчиллыг шинээр тогтоогоод явж байгаа улсууд (Монгол, Банладеш, Перу)-ыг харьцуулан судалжээ. Ингэхдээ оролцоо, зөвшөөрөл олгох, төлөөлөл, хариуцлага хүлээх байдал, ил тод байдал, итгэл даах байдал, санал бодлын нэгдэл гэсэн найман хэмжүүр³⁸-ийг судалгаандаа ашиглажээ.

Ардчиллын чанар нь улс төрийн эрхийг хязгаарласан “хязгаарлагдмал” ардчиллын нөхцөлд доогуур түвшинд байдаг буюу хүчирхэг хэсэг бүлэг хүмүүс “давамгайлан” сонгогдсон удирдагчдын биеэ даасан байдлыг хаах, мөн иргэний эрхийг хамгаалах, хуулийг дээдлэх ёсыг хэрэгжүүлэхдээ “либерал бус” байдал гаргах явдал гардаг байна³⁹. Сонгуулийн өрсөлдөөнийг бодитой байлган, иргэний ба улс төрийн эрхийг тунхагласан төлөөллийн ардчиллын нөхцөлд ардчиллын чанар өндөр байгаа хэдий ч албан тушаалтнууд сонгогдсоныхоо дараа иргэдийн өмнө хүлээх үүргээ умартан, төрийн бусад байгуулалд садаа болдог тал ажиглагддаг.

Судлаачдын үзэж байгаагаар сүүлийн үед дэлхий нийтээр яригдаж буй глобальчлалын асуудал болон хэвлэл мэдээллийн чөлөөт байдал зэрэг нь ардчиллын чанарыг сорих сорилтуудыг бий болгож байна⁴⁰. Ардчиллын гурван давалгаа явагдаж дэлхий дээр ардчилсан улсууд бий болсоор байгаа ч эдгээр ардчилсан улсуудад маань ардчилал жинхэнэ уг чанараараа хэрэгжиж чадаж байгаа эсэх, эсвэл ардчиллыг нэр төдий байлгаж байна уу гэх мэт асуултуудыг олон улсын байгууллагуудаас судалж байна. Ардчилал, Сонгуульд Туслах Олон Улсын Хүрээлэн (IDEA)-ээс улс орнуудын засгийн газар, иргэний нийгэм, шинжлэх ухааны институтуудын үйл ажиллагаа зэргийг үндэсний хэмжээний судалгааны багуудын хийсэн судалгаанууд дээр үндэслэн ардчиллын зэрэглэлийг гаргадаг. Ингэхдээ ардчиллын суурь зарчмуудтай үүргийг хослуулах, эдгээр зарчмууддаа үндэслэн үнэлэмжүүдийг гаргаж ирэх, тэгээд ардчиллын биелэлтийн талаарх бүх талын асуултуудын хүрээг тогтоодог⁴¹.

Тод Лэндмэний үзэж байгаагаар⁴², олон улсын харилцаанд оролцож буй ардчилагдаж байгаа болон ардчилсан улсуудын хувьд ардчиллын онолын асуудал, ардчиллын чанарын асуудлуудтай холбоотойгоор өнөөгийн байдлаар судлах шаардлагатай зүйлс их байна.

Чанартай ардчилал

³⁷ Marc Buhlman. “The Quality of Democracy: Crises and Success Stories”. IPSA. Sao Paolo, February 16-19, 2011. p.1-2

³⁸ Todd Landman. Assessing the Quality of Democracy. An Overview of the International IDEA Framework. Sweden.,2008. p.11

³⁹ Larry Diamond. Elections without Democracy: Thinking About Hybrid Regimes. *Journal of Democracy* 13 (April 2002). p.21-35.

Andreas Schedler. Elections without Democracy: The Menu of Manipulation. *Journal of Democracy* 13 (April 2002). p.36-50.

⁴⁰ Marc Buhlman, Wolfgang Merkel, Lisa Muller. “The Quality of Democracy. Democracy Barometer for Established Democracies”. National Centre for Competence in Research: Challenges to Democracy in the 21st Century. Working paper.,2008. No.10a. p.23-26

⁴¹ Todd Landman. Assessing the Quality of Democracy. An Overview of the International IDEA Framework. Sweden.,2008. p.7-8

⁴² Todd Landman. “Democracy Analysis”. Ten Years of Supporting Democracy Worldwie. The International IDEA. Sweden.,2005. p.19-26

Сайн ардчилал нь иргэддээ хангалттай эрх чөлөө, улс төрийн эрх тэгш боломж өгч, үндэслэл сайтай, хууль ёсны үйл ажиллагаа явуулдаг, тогтвор сайтай байгууллагуудаараа дамжуулан олон нийтийн зүгээс төрийн бодлого болон бодлого боловсруулагчдыг хянадаг юм. Ийнхүү чанартай ардчилал гэдэг нь засаг төрийнхөө үйл ажиллагаанд олон нийт сэтгэл ханамжтай байх явдал мөн. Хоёрт, иргэд, нэгдэл холбоод болон олон нийт эрх чөлөө, улс төрийн эрх тэгш байдлыг эдлэх боломжтой бол үүнийг чанартай ардчилал гэнэ. Гуравт, хуулийг дээдлэх ёсны дагуу төрөөс эрх чөлөө, тэгш эрхийг хэрхэн хангаж байгаад ард олны зүгээс үнэлэлт дүгнэлт өгөх боломжтой байх ёстой. Ард иргэд, олон нийтийн байгууллагууд, улс төрийн намуудын зүгээс сонгогдсон төрийн түшээдийг амлалтаа биелүүлэхийн төлөө ажиллахад нь хяналт тавина. Сонгогдсон төрийн түшээд нь хуулийг шударга хэрэгжүүлж байгаа эсэх, засгийн газраас гаргаж буй шийдвэрүүд нийгэмд хэр зэрэг үр өгөөжтэй байна гэх зэргийг хянадаг⁴³.

Ардчиллын чанарын судалгааны үндсэн объект нь төлөөллийн ардчиллын институтууд болон механизм юм. Энэ нь ардчиллын чанарын илрэл болсон цэвэр ардчиллыг үгүйсгэж байгаа хэрэг биш, харин ч төлөөллийн ардчиллын бодит туршлага, цаашид сайжруулах боломжийг хүлээн зөвшөөрч байгаа явдал юм.

Хууль дээдлэх ёс

Гуилермо О’Даниэлийн тайлбарлаж байгаагаар бол хуулийг дээдлэх ёсны дагуу бүх иргэд хуулийн өмнө тэгш эрхтэй байх ба бие даасан шүүх байгууллагаараа дамжуулан шударга байх гэсэн чухал зарчмыг хэрэгжүүлдэг бөгөөд бүх иргэдэд ойлгомжтой, хүн бүхэнд адил тэгш үйлчилдэг, тогтвортой, эргэлт буцалтгүй, тогтмол байх ёстой. Үүнийг арай илүү дэлгэрэнгүй авч үзвэл, “сайн” ардчилал буюу либерал ардчилал нь хуулийг дээдлэх ёсыг хатуу чанд сахихын тулд дараах зүйлсийг гол болгодог⁴⁴. Үүнд:

1. Хуулийг ард иргэд, төрийн албан тушаалтнууд гэж ялгахгүйгээр хүн бүр дагаж мөрдөх ёстой. Нэг ч хүний эрх ашиг хуулиас дээгүүр байх ёсгүй.
2. Нарийн зохион байгуулалттай гэмт хэргийн бүлэглэлүүд, төрийн эрхэнд гарсан олигархиуд, улс төрийн том боссууд зэргийн хэн нь ч хуулиас дээгүүр тавигдах ёсгүй.
3. Авлига хээл хахууль багатай, түүнийг илрүүлэн шийтгэх ажиллагааг улс төрийн, захиргааны, шүүхийн хүрээнд шийдэж чаддаг байх.
4. Төрийн албыг бүх шатанд мэргэшсэн, үр өгөөжтэй байдлаар явуулдаг, хуулийг сахидаг, алдаагаа засах үүргийг хүлээдэг байх.
5. Цагдаагийн байгууллага нь мэргэшсэн, үр өгөөжтэй ажилладаг, хувь хүний эрх, эрх чөлөөг хүндэтгэдэг байх.
6. Шүүх байгууллага бүх хүнд хүртээмжтэй байж, иргэд нь өөрсдийнхөө эрх ашгийг хамгаалах, хувь хүмүүсийн хооронд, хувь хүн төрийн байгууллагын хооронд үүссэн асуудлыг шийдэхэд эрхээ эдэлдэг байх.
7. Эрүүгийн, иргэний ба захиргааны хэргүүдийг шуурхай шийддэг байх.
8. Шүүх засаглал бүх шатанд дундыг баримталсан байж, улс төрийн нөлөөнөөс ангид байх.
9. Шүүхийн дүрмийг хүндэтгэн, төрийн бусад байгууллагад даган мөрддөг байх.
10. Үндсэн хууль бол хамгийн гол зүйл бөгөөд Үндсэн хуулийн цэцээс тайлбар өгч, хамгаалдаг байх.

Хуулийг дээдлэх ёс нь ардчиллын чанарыг хэмжих бусад бүх хэмжүүрийн суурь нь болж өгдөг. Хуулийн дээдлэх ёс султай байвал ядуучууд болон нийгмийн эмзэг

⁴³ Larry Diamond, Leonardo Morlino. Assessing the Quality of Democracy. The John Hopkins University Press., 2005. p.12

⁴⁴ Larry Diamond, Leonardo Morlino. Assessing the Quality of Democracy. The John Hopkins University Press., 2005. p.14

хэсгийн оролцоо хязгаарлагдмал, хувь хүний эрх чөлөө найдваргүй, эргэлзээтэй байдалд орж, иргэний нийгмийн байгууллагууд нэгдэж, үзэл бодлоо хамгаалах боломжгүй болж, овсгоо самбаа, харилцаа холбоо сайтай нэг нь шүүх эрх мэдлийг гартаа авах боломж нээгдэн, авлига, эрх мэдлээ урвуулан ашиглах явдал газар аван, хариуцлагын босоо тогтолцооны байгууллагууд үйл ажиллагаа явуулах боломжоо алдан, улс төрийн өрсөлдөөн шударга бус явагдаж, сонгогчид эрх баригчидтай тооцоо хийж чадахгүйд хүрч, ардчиллын хариуцан тооцох байдал мэдэгдэхүйц суларна гэсэн үг юм.

Оролцоо

Хэрвээ насанд хүрсэн бүх иргэддээ улс төрийн оролцооны албан ёсны эрх, тухайлбал, сонгуульд оролцох эрхийг нь олгохгүй бол ямар ч дэглэм нь ардчилсан байж чадахгүй. Гэхдээ сайн ардчилал нь иргэн бүр сонгуульд оролцох, эвлэлдэн нэгдэх, сонирхлоо хамгаалан лобби хийх зэрэг албан ёсны эрхүүдээ эдэлж, шийдвэр гаргах үйл явцад нөлөөлж чаддаг байх ёстой. Иргэдийн оролцоог зөвхөн сонгуульд оролцож байгаа байдлаар нь ч бус, харин улс төрийн намын, иргэний нийгмийн байгууллагын үйл ажиллагаанд оролцож байгаа байдлаар нь, олон нийтийн бодлогын хэлэлцүүлэгт оролцож байгаа байдлаар нь, сонгогдсон төлөөлөгчдөөсөө хариуцлага тооцон харилцаж байгаа байдал, төрийн эрх баригчдын үйл ажиллагаанд хяналт тавих, орон нутгийн хэмжээнд шийдвэр гаргах хэлэлцээрт шууд оролцож байгаа зэрэг нь өндөр түвшинд байгаа тохиолдолд энэхүү ардчиллыг чанартай байна гэж хэлж болно.

Ойролцоогоор 1950-иад оноос эхлэн бүх ардчилсан орнуудад олон нийтийн санал бодлын асуулга, иргэний идэвхийн мониторинг байнга явуулах болсон юм. Тун өчүүхэн тооны иргэд л улс төрийг үнэхээрийн сонирхдог аж. Хэрэв санал өгөх тэдгээрийн оролцоог хасчих юм бол, өөрөөр хэлбэл сонгуулийн кампани идэвхитэй явуулдаг, улс төрийн ямар нэг намд ажилладаг, улс төрийн жагсаал, цуглаанд оролцох буюу улс төрийн ямар нэг байгууллагын гишүүн байж улс төрийн амьдралд оролцдог иргэдийн тоо бүр ч илүү цөөн болно гэж хэлж болно⁴⁵.

Дэлхий нийтийн хэмжээнд ардчиллын нөхцөлд оролцоог олон янзын хэлбэрээр хязгаарлаж байгаа жишээ олон байдаг. Ардчилсан механизмын үр өгөөжийг сулруулан иргэдийг улс төр, ардчиллаас холдуулж байгаа нь ардчиллын чанар доогуур байгаатай холбоотой. Ардчиллын чанар бусад олон үзүүлэлт болох авлига, эрх мэдлээ урвуулан ашиглах, өрсөлдөөн бага зэргээс үүдэлтэй юм. Гэхдээ нийтийн хүчин чармайлт, иргэдийн хүчийг дайчлах замаар үүнийг өөрчлөн иргэдийн оролцоог нэмэгдүүлэх боломжтой, гэхдээ өөрчлөн байгуулалтын зөв хувилбарыг гаргахгүй бол уналтад орж мэднэ. Иргэдийн оролцог боож байгаа өөр зүйлүүд нь хууль бус байдал, хүчирхийлэл бөгөөд үүнээс болоод иргэд эвлэлдэн нэгдэх, саналаа өгөхөд аюул учирч болзошгүй. Өөрсдийн эрх мэдэл, эрх ямбаа хадгалахын тулд эрх мэдэлтэй хэсгийнхний зүгээс ядуучууд, газаргүйчүүд, нийгмийн, бүсийн ба шашны цөөнх бүлгийг хэлмэгдүүлэх, тэдний улс төрд нөлөөлөх боломжийг хаадаг. Мөн оролцоог хэмжих нэг хэмжүүр бол сонгуульд санал өгсөн хүмүүсийн хувь юм. Өөр нэг чухал үзүүлэлт нь улс төрийн нам, нийгмийн хөдөлгөөн, төрийн бус байгууллагад нэгдэн идэвхитэй үйл ажиллагаа явуулах, сонгогдсон төрийн түшээдтэй байнгын харилцаатай байх, иргэд нь төрийн асуудлыг шийдэхэд дуу хоолойгоо хүргэх явдал⁴⁶.

Өрсөлдөөн

⁴⁵ Sydney Verba, Norman H. Nie, and Jae-on Kim. *Participation and Political Equality: A Seven-Nation Comparison*. Cambridge University Press, 1978, p.58-59

⁴⁶ Larry Diamond, Leonardo Morlino. *Assessing the Quality of Democracy*. The John Hopkins University Press., 2005. p.16-17

Улс төрийн систем нь бүрэн ардчилсан байхын тулд улс төрийн намуудын хооронд тогтмол, чөлөөт, шударга сонгуулийн өрсөлдөөнийг бий болгох ёстой. Гэхдээ ардчилсан дэглэмүүд нь өрсөлдөөнийхөө цар хэмжээгээр өөр хоорондоо ялгаатай байдаг. Өөрөөр хэлбэл, улс төрийн шинэ хүчнүүд сонгуулийн тавцанд гарах боломж нээлттэй эсэх, үүрэг хариуцлагыг хялбархан үгүй болгох байдал, өрсөлдөгч улс төрийн намууд бүгд олон нийтийн мэдээллийн хэрэгслийг ашиглах боломж нээлттэй байх байдал, сонгуулийн кампанийн санхүүжилт авах эрх нь тэгш байгаа зэргээрээ ялгаатай байдаг. Сонгуулийн тогтолцооны хэлбэрээс хамааран ардчилсан дэглэмүүд нь арай илүү, эсвэл арай бага шийдвэрлэх үүрэгтэй сонгуулийн хувилбаруудыг бий болгох боломж олгодог. Аренд Лийпхартын үзсэнээр пропорциональ систем нь эмэгтэйчүүд, цөөнхийн төлөөллийг хангах гэсэн ардчиллын чанарын бусад хэмжүүрийг хангаж байгаагаараа давуу талтай юм.

Хүчтэй өрсөлдөөний бас нэг нөхцөл нь хуулийн болон үндсэн хуулийн журам юм. Орчин үеийн ардчилалд намуудын, сонгуулийн кампанит ажлын санхүүжилт нь сонгуулийн ажиллагаа амжилттай явагдахад амин чухал бөгөөд шинэ намууд, нэр дэвшигчид нь энэ талаар тогтоосон тодорхой доод хэмжээгүйгээр бодитой өрсөлдөж чадахгүй. Сонгуулийн кампанийн зардлыг хязгаарлах хуулийн үйлчлэлийн талаар нилээд эргэлзээ төрж байгаа үед намуудад, кампанит ажилд зориулан хандивласан бүр хандиваа бүрэн, шуурхай мэдээлэхийг хүчтэй шаардах нь сонгуульд шударгаар өрсөлдөх байдлыг нэмэгдүүлдэг. Сонгуулийн тойрог бүр дээр хамгийн олон санал авсан нэр дэвшигч парламентад сонгогддог системд сонгуулийн тойргийг хуваадаг арга нь өрсөлдөөний хэлбэрийг нарийн тогтоож өгдөг. Сонгууль өрсөлдөөн ихтэй байх нь олон нийтийн мэдээллийн хэрэгслийг ашиглах шударга, эрх тэгш боломж, мэдээллийн хэрэгслийг олон нийтийн байлгах, нийгэмд эдийн засгийн нөөцийг хуваарилах байдал, улс төрийн эрхийг бие даасан шүүх байгууллагаар дамжуулан хангуулах зэргээс бас хамаардаг. Мөн хариуцлагын босоо тогтолцоотой харилцан хамаарал их байна, яагаад гэвэл, сонгуулийн тэгш эрх, шударга ёсны ганц бөгөөд хамгийн чухал баталгаа нь бие даасан, эрх мэдэл бүхий сонгуулийн комисс байдаг.

Сонгуулийн үр дүн бүтэлгүйтэх нэг нөхцөл нь тухайн сонгуулийн удирдах байгууллагуудад нэг талын хүмүүс давамгайлан сонгуулийн тойргийг хуваахад сонгуулийн зохион байгуулалт, кампанийн санхүүжилт, санал хураалтыг зохион байгуулахад хяналт тавьдаг тал байдаг. Мөн янз бүрийн бүлэг, нам, төлөөллийг сонгуульд шударгаар өрсөлдөхөд нь зарим нам, улс төрийн бус бүлгүүдийн хууль бус үйл ажиллагаа саад болдог. Энэ мэт асуудлуудаас болоод сонгуулийн дүн буруу гарч, ард түмний хүсэл зоригийг төлөөлж чадахгүй нам эрх барих тохиолдолд ардчилал сүйрч, сонгуулийн дарангуйллын тогтолцоо ноёлсон гэж болно.

Хариуцлагын босоо тогтолцоо

Хариуцлагын босоо тогтолцоо нь дээшээ буюу иргэдээс удирдлагууд руугаа чиглэсэн байдаг. Босоо тогтолцоог хэрэгжүүлэх нь цаг зуурын шинжтэй, учир нь орон нутгийн, парламентын сонгуулийн үеэр хэрэгждэг. Хариуцлагын босоо тогтолцооны үр дүн зөвхөн сонгуулийн үеэр хязгаарлагдах ёсгүй, сонгогчид, төрийн түшээдийн хоорондын хамтын ажиллагаагаар илрэх ёстой. Төрийн бус байгууллагууд, нийгмийн бүлгүүд, хөдөлгөөн, хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн зүгээс түшээдийг хариуцлагатай байхыг шаардах ёстой.

Улс төрийн өрсөлдөөн, оролцоо нь хариуцлагын босоо тогтолцоог хэрэгжүүлэх чухал нөхцөл юм. Сонгогчдын зүгээс төрийн түшээд, эрх баригч намын үйл ажиллагааны төлөө тэдэнтэй хариуцлага тооцож чаддаг байхын тулд мэдээлэлтэй байж, тэдний талаар мэдэж байх нь зайлшгүй чухал бөгөөд ингэхэд сонгогчдын санал өгөлт ч өндөр байна.

Хариуцлагын босоо тогтолцоо нь уналтад орох тохиолдол байх ба эрх баригчид эрх мэдлээ урвуулан ашиглах, улс төрийн сөрөг хүчийг мөхөс болгох, хэвлэл мэдээллийг хяналтандаа байлгах, иргэний нийгмийн байгууллагуудыг тэдний урдаас үг хэлэх боломжийг нь хаан, хяналтандаа оруулах зэрэг явдал гардаг. Орчин үед телевизийн хэвлэл мэдээллийн хэрэгслүүд нь улс төрийн нөлөөллийг бэхжүүлэхэд туйлын чухал учраас эрх баригчид телевизийн бие даасан байдлыг эвдэх оролдлого ихээр гарч байна.

Хариуцлагын хэвтээ тогтолцоо

Ардчиллын чанартай холбоотой нэг зүйл бол томилогдсон албан тушаалтнууд хуулийн дагуу ажиллаж, зөвхөн сонгогчиддоо бус сөрөг талдаа, бусад мрэгэжилтэн хуулийн эрх мэдэлтнүүдийн өмнө хариуцлагаа тайлагнадаг байх ёстой. Нэгэн албан тушаалтан, эсвэл засгийн газрын хариуцлагатай хүмүүс бусад хүмүүст “тушаал-гүйцэтгэл” гэсэн харилцаагаар биш, харин зэрэгцсэн байдлаар хандаж байвал үүнийг хариуцлагын хэвтээ тогтолцоо гэнэ. Хариуцлагын хэвтээ тогтолцоотой байгууллагуудын тоонд хуулийн дагуу байгуулсан сөрөг хүчин, тусгай судалгааны зөвлөлүүд, шүүх, аудитын байгууллагууд, авлига эсэргүүцэх комисс, төв банк, биеэ даасан сонгуулийн захиргаа, төрийн албан хаагч зэрэг удирдлагуудын эрх мэдлийг хязгаарлаж, нарийн хяналт тавих үүрэгтэй бусад олон янзын этгээд орно.

Эрх тэгш байдал

Эрх тэгш байдал бол ардчилсан засаг төрийн хөгжлийн хамгийн чухал сэдэв, асуудал юм⁴⁷. Сайн ардчилал нь иргэд, бүлэг хэсэг бүр адил эрх эдэлж, хуулиар адил хамгаалагдаж, шүүх, захиргаанд нилээд хурдан шуурхай хандаж болох боломжийг баталгаажуулах ёстой. Шударга бус байдлыг идэвхитэй хориглохдоо яс үндэс, хүйс, гарал, шашин шүтлэг, улс төрийн баримжаа, бусад гадаад нөхцлийн үндсэн дээр ялгаварлан гадуурхах бүхий л оролдлогыг сайтар шалгах ёстой⁴⁸. Эрх тэгш байдал нь ардчиллын үндсэн хэсэг бөгөөд ёс зүйн хувьд орчин үеийн нийгмүүдэд тухайн нэг иргэний амьдрал, эрх чөлөөт байдал зэрэг нь бусад иргэдийнхээ эрхүүдээс доогуур тавигдахгүй байх юм⁴⁹.

2012 оны 7-р сарын 8-аас 12-нд Мадрид хотод болсон Олон улсын улс төрийн шинжлэх ухааны холбооны XXII их хурал “Засаглалын хил хязгаарыг шинэчлэж шинэ хэлбэртэй болгох нь” нэрийн дор явагдсан. Уг хурлаар судлаачдын анхаарлаа хандуулах дэд сэдвүүд бол⁵⁰:

1. Харьцуулсан улс төр ба улс төрийн институтүүд
2. Жендер, харилцаа, соёлын бие даасан байдал
3. Олон улсын улс төрийн эдийн засгийн асуудал
4. Олон улсын харилцаа
5. Улс төрийн бихевиораль байдал
6. Улс төрийн онолын асуудал
7. Төрийн нийгмийн бодлого зэрэг юм.

⁴⁷ Marc Buhlman, Wolfgang Merkel, Lisa Muller. “The Quality of Democracy. Democracy Barometer for Established Democracies”. National Centre for Competence in Research: Challenges to Democracy in the 21st Century. Working paper.,2008. No.10a. p.8

⁴⁸ Larry Diamond, Leonardo Morlino. Assessing the Quality of Democracy. The John Hopkins University Press., 2005. p.26-27

⁴⁹ Robert A.Dahl. On Political Equality. New Haven, CT: Yale University Press.,2006

⁵⁰ www.ipsa.org

ДҮГНЭЛТ

Энэхүү өгүүллийн хүрээнд Олон улсын улс төрийн шинжлэх ухааны холбооны сүүлийн Их хурлуудын сэдвүүд, хэлэлцсэн асуудлуудтай танилцаад, улс төрийн шинжлэх ухааны хамгийн чухал асуудлуудын нэг болох ардчиллын чанар, бэхжилтийн асуудалтай холбоотой бичигдсэн судалгааны материалууд, эрдэм шинжилгээний өгүүлэл зэргийг судлах үндсэн дээр ардчиллын чанарын тухай ойлголт, улс орнуудад тогтоод буй ардчиллуудыг хэмжих, бэхжилтийг тодорхойлох хэмжүүрүүдийг судаллаа.

Ардчиллын давалгаанууд явагдаж дэлхий дээр ардчилсан улсууд бий болсоор байна. Гэсэн хэдий ч ардчиллын хэрэгжих хэлбэр, механизмууд төгөлдөржин тодорхой болж, ардчиллын замаар хөгжиж буй олон улс оронд ардчилал, ардчилсан засаглалынхаа байдалд үнэлгээ өгч, түүний хүрсэн түвшин, чанарыг тодорхойлоход гол анхаарлаа хандуулж байна.

Судлаачдын үзэж байгаагаар, ардчиллыг тогтоосон ихэнх орнуудад ардчиллын наад захын зарчмууд хэрэгжихгүй байна, зарим орнуудад улс төрийн хязгаарлагдмал өрсөлдөөн бий болж улс төрийн болон иргэний эрхийг зөрчих, орлогын тэгш бус хуваарилалт, ядуурал, ажилгүйдэл, хууль бус үйл ажиллагаанууд үргэлжилсээр байна. Орчин үед иргэд мэдээлэл сайтай болсон төдийгүй, тэд идэвхитэй оролцоо, өндөр хариуцлага, ил тод байдал, өрсөлдөөн, хуулийг дээдлэх ёс, эрх чөлөө, тэгш эрх, эцэст нь иргэддээ хариу тайлангаа өгч байдаг засгийн газрыг хүсч байдаг болсон. Гэхдээ ардчилал сайн хөгжсөн орнуудад ч гэсэн нийгмийн шударга ёс, улс төрийн бүх талын оролцоо зэргийг дэмждэг ард түмэн тухайн орныхоо эдийн засгийн болон нийгмийн үр дагаварт сэтгэл дундуур байх болжээ. Үнэн хэрэгтээ ардчиллын урт түүхэн хөгжлийн нэгэн сургамж бол иргэдийн идэвх оролцоо өндөр байх тусам ардчиллын чанар аажмаар сайжран, зорилгодоо хүрдэг байна.

Цаашлаад, олон улсын харилцаанд оролцож буй ардчилагдаж байгаа болон ардчилсан улсуудын хувьд ардчиллын онолын асуудал, ардчиллын чанарын асуудлуудтай холбоотойгоор өнөөгийн байдлаар судлах шаардлагатай зүйлс их байгааг ч судлаачид тэмдэглэж байна.

Ном зүй

Ганболд.Ц., “Ардчиллын хөгжил ба Монголын улс төр”. МУИС. Политологи сэтгүүл.

УБ.,2009. №297 (50)

Ганболд.Ц., “Олон улсын улс төрийн шинжлэх ухааны холбооны Дэлхийн XX их хурал”.

МУИС. Политологи сэтгүүл. УБ.,2007. №281 (40)

Довчин.Ё., “Улс төрийн шинжлэх ухаан: зохион байгуулалт, онол, арга зүй”. МУИС.

Политологи сэтгүүл. УБ.,2011. №348 (61)

Др.Найжель Ашфорд., Чөлөөт нийгмийн үндсэн зарчмууд. УБ.,2007

Dahl, Robert A. On Political Equality. New Haven. CT: Yale University Press.,2006

Larry Diamond, Leonardo Morlino., Assessing the Quality of Democracy. The John Hopkins

University Press., 2005

Larry Diamond., Elections without Democracy: Thinking About Hybrid Regimes. Journal of

Democracy 13 (April 2002)

Max Kaase., “Democracy and Political Action”. International Political Science Review. 2010. 31

(5)

Marc Buhlman., “The Quality of Democracy: Crises and Success Stories”. IPSA. Sao Paolo,

February 16-19, 2011

Marc Buhlman., Wolfgang Merkel, Lisa Muller. “The Quality of Democracy. Democracy Barometer for Established Democracies”. National Centre for Competence in Research:

Challenges to Democracy in the 21st Century. Working paper.,2008. No.10a.

Schedler Andreas., Elections without Democracy: The Menu of Manipulation. Journal of Democracy 13 (April 2002)

Sydney Verba., *Norman H. Nie*, and *Jae-on Kim*. *Participation and Political Equality: A Seven-*

Nation Comparison. Cambridge University Press, 1978

Todd Landman., Assessing the Quality of Democracy. An Overview of the International IDEA

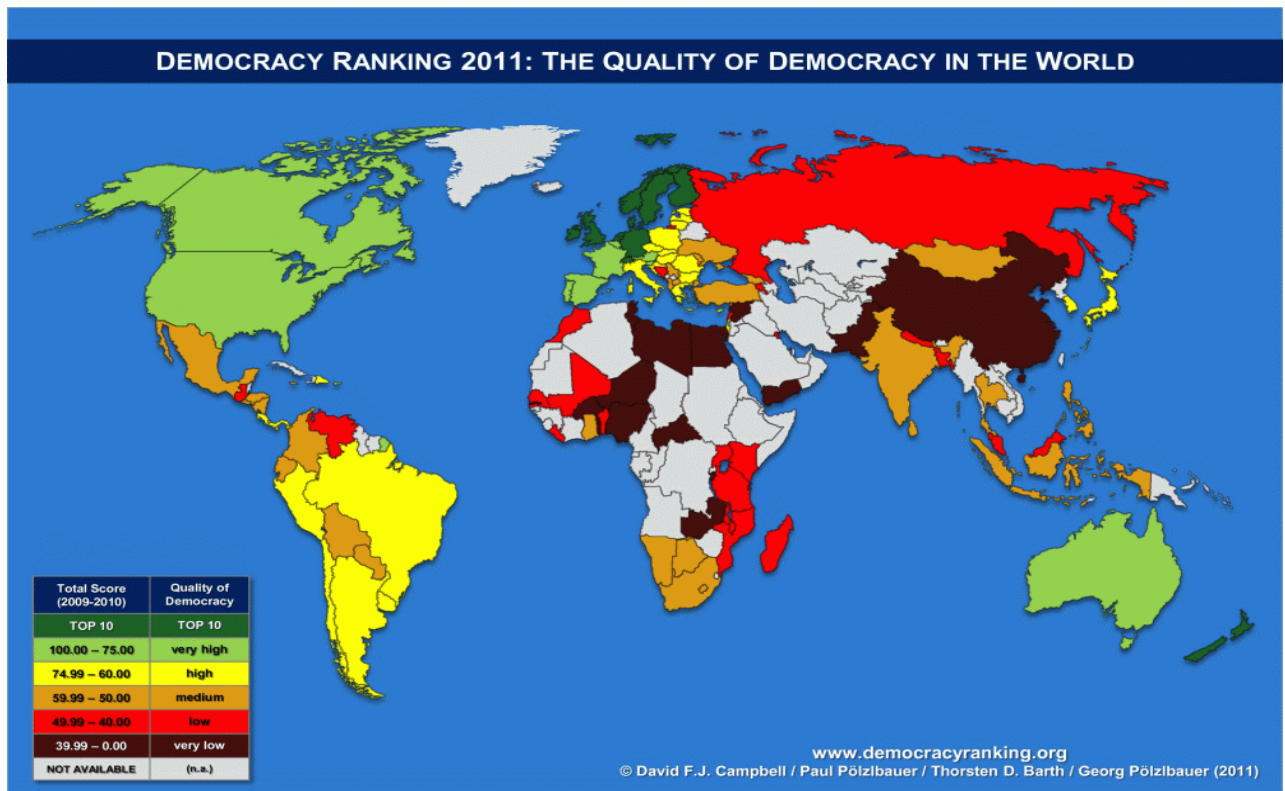
Framework. Sweden.,2008

Todd Landman., “Democracy Analysis”. Ten Years of Supporting Democracy Worldwide. The

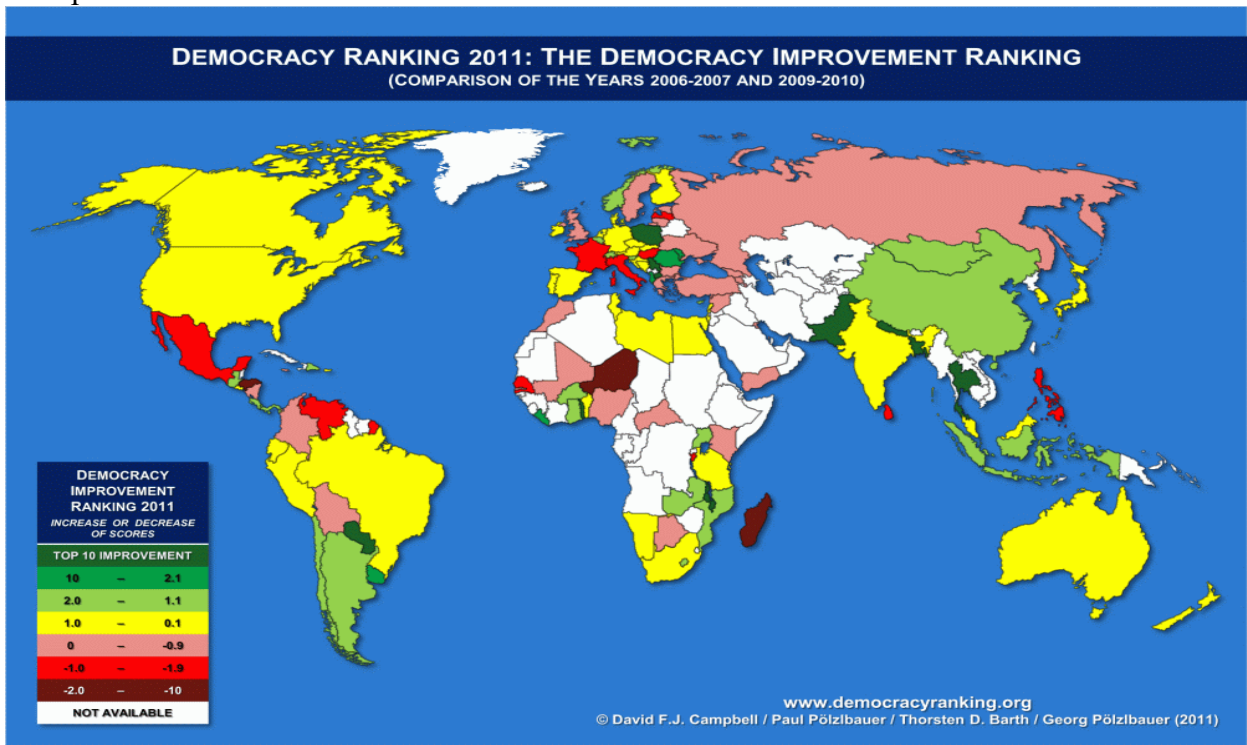
International IDEA. Sweden.,2005

Fernando Vallespin., Elena Garcia. Rethinking Political Science for a Changing World. www.ipsa.org

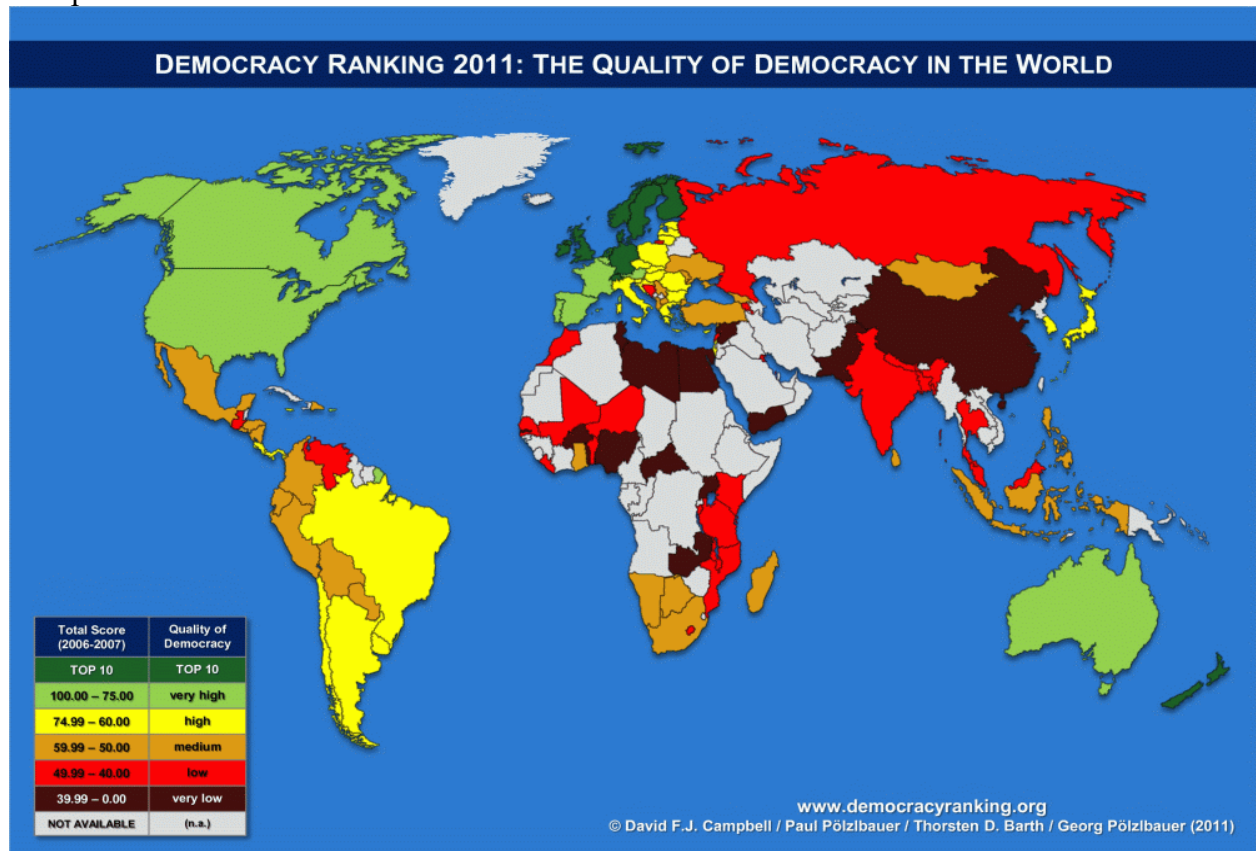
Хавсралт. 1

Хавсралт. 2

Хавсралт.3

Хавсралт. 4

Ардчиллын ахицын зэрэглэл	Ардчиллын өсөлт/бууралтын өөрчлөлтийн зэрэглэл 2006-2010	Ардчиллын өсөлт/бууралтын оноо 2006-2010
1 Bangladesh	+11	6.3
2 Serbia	+9	4.7
3 Pakistan	+5	4.4
4 Togo	+2	4.4
5 Paraguay	+11	3.5
6 Malawi	+6	3.1
7 Macedonia, FYR	+10	3.0
8 Poland	+6	2.6
9 Thailand	+10	2.6
10 Nepal	+4	2.5
11 Liberia	+3	2.4
12 Albania	+3	2.3
13 Uruguay	+7	2.3
14 Romania	+1	2.1
15 Moldova	+5	2.1
16 Trinidad and Tobago	+2	2.1
17 Mongolia	+2	2.0
18 Lesotho	+6	2.0
19 Costa Rica	+2	2.0
20 Indonesia	+4	1.9
21 Panama	+1	1.8
22 Cyprus	+5	1.6
23 Mauritius	+1	1.6
24 Uganda	+2	1.5
25 Guatemala	+4	1.4
26 Burkina Faso	+2	1.4
27 Ghana	-1	1.4
28 Chile	+2	1.3
29 Switzerland	0	1.3
30 Belgium	+1	1.3
31 Dominican Republic	+2	1.3
32 China	+2	1.3
33 Zambia	+3	1.2
34 Mozambique	+4	1.2
35 Slovenia	0	1.2
36 Singapore	-1	1.1
37 Norway	+1	1.1
38 Argentina	0	1.1
39 United States	0	1.0
40 Malaysia	+1	1.0
41 India	+3	1.0
42 Croatia	0	1.0

43 El Salvador	+1	1.0
44 Lebanon	-1	1.0
45 Tanzania	+1	1.0
46 Brazil	0	0.9
47 Korea, Rep.	+2	0.9
48 Germany	+1	0.8
49 Ireland	+1	0.8
50 Canada	0	0.7
51 Peru	-1	0.7
52 New Zealand	0	0.6
53 Australia	-1	0.6
54 Libya	+1	0.6
55 Benin	0	0.6
56 Czech Republic	-1	0.5
57 Bosnia and Herzegovina	+2	0.5
58 Egypt, Arab Rep.	+1	0.5
59 Finland	0	0.5
60 Netherlands	0	0.5
61 Ecuador	-1	0.4
62 Israel	0	0.4
63 Portugal	0	0.4
64 South Africa	0	0.3
65 Namibia	0	0.3
66 Tunisia	0	0.3
67 Japan	0	0.3
68 Slovak Republic	0	0.3
69 Austria	0	0.2
70 Spain	0	0.1
71 Denmark	0	0.1
72 Russian Federation	-1	0.0
73 Bolivia	-4	0.0
74 Estonia	-1	0.0
75 Botswana	-2	-0.1
76 Turkey	-1	-0.1
77 Morocco	-2	-0.1
78 Syrian Arab Republic	-1	-0.2
79 Georgia	-2	-0.2
80 Kuwait	-2	-0.2
81 Colombia	-3	-0.3
82 Jamaica	-3	-0.3
83 Sweden	-1	-0.3
84 Kenya	-2	-0.3
85 Ukraine	-2	-0.3
86 Greece	-4	-0.4
87 Bulgaria	-2	-0.5
88 Armenia	-3	-0.5
89 Yemen, Rep.	-1	-0.5
90 Bahrain	-3	-0.5
91 United Kingdom	-2	-0.6
92 Mali	-4	-0.6
93 Nigeria	-2	-0.7

94	Lithuania	-5	-0.8
95	Central African Republic	-1	-0.8
96	Nicaragua	-7	-0.8
97	Gambia, The	-2	-0.8
98	Senegal	-4	-1.0
99	Philippines	-6	-1.1
100	France	0	-1.1
101	Italy	-4	-1.1
102	Hungary	-3	-1.3
103	Burundi	-2	-1.4
104	Venezuela, RB	-8	-1.5
105	Latvia	-6	-1.8
106	Sri Lanka	-5	-1.8
107	Mexico	-5	-1.9
108	Honduras	-10	-2.4
109	Madagascar	-16	-5.4
110	Niger	-14	-7.3
		Ногоон: Эдгээр улсууд өмнөх зэрэглэлээсээ ахисан байгаа.	Ногоон: Ардчиллын онооны ахиц

Цагаан: Эдгээр улсуудын зэрэглэл өмнөх хоёр үеэсээ ямар нэгэн өөрчлөлт ороогүй байна.

Улаан: Эдгээр улсууд өмнөх үеэсээ зэрэглэл буурсан байгаа. Улаан: Ардчиллын онооны бууралт

Саарал: Эдгээр улсуудын “боломжит оноо”-г 2009, 2010 онуудад Фрийдом Хаусын зүгээс “чөлөөт биш” гэсэн ангилалд оруулсан.